

УЗ ФОТОТИПСКО ИЗДАЊЕ *НОВИНА СРПСКИХ*¹

Новине српске

[уредник Мирко Демић; аутор предговора Александра Вранеш.]
Фототипско издање. - Крагујевац: Народна библиотека
„Вук Караџић”, 2005. – 216 стр.; 43 ст.

Стојан Новаковић је, пишући о педесетогодишњем раду Љубе П. Ненадовића (*Видело*, 1893), новине назвао „крилато оруђе савременог ширења мисли”. Тој сретној ријечи може се додати много нових важних ријечи: знање, вијест, поука, забава, порука, извјештај, манипулација, завођење, политика, наука, спорт. Јер новине су све то, главни посредник између различитих носилаца, извора текстова и читалачке публике, која се све више диференцирала и прилагођавала овај медиј својим потребама; осим званичних долазиле су политичке (партијске), школске, књижевне, привредне, женске, вјерске, ловачке, војничке, спортске, дјечје. Своју штампу ваљда је имала свака струка која је држала до себе.

Зашто је значајан излазак *Новина српских*, а петак, 5. јануар 1834. по старом, 17. јануар по новом календару, знаменит дан у историји српске културе и српског новинарства. Тада су први пут изишле новине које су биле званично српске, с обзиром на издавача, дозволу (српска влада, правитељство) и земљу у којој излазе. У једном од првих бројева саопштава се да су читаоци у Београду били „као обајани” њиховом појавом: остварио се још један сан писмених људи у Србији. Од тих људи већина је, или барем добар дио, живјела у земљама гдје су новине биле дио свакодневице. Поменимо да су све дотадашње *српске новине* издаване као српске само по језику и читалачкој публици (у Бечу, *Сербскија повседневнија новини*, такође с цесарско-краљевском дозволом, 1791/92, с црквенословенском азбуком, па *Славеносербскија вједомости*, с грађанском азбуком, и уз цесарско-краљевску благоутробну дозволу, опет у Бечу, од 1792.

1 Александра Вранеш је у поговору „Димитрије Давидовић уредник *Новина српских* и библиограф” описала уреднички и библиографски рад Д. Давидовића, почев од бечких *Новина српских*, посебно околности рада у Крагујевцу, те значај ове публикације у каснијем периоду српске штампе, током 19. стољећа.

до 1794; па још једном у Бечу, у царствујушчем граду Вијени, у издању Димитрија Давидовића и Димитрија Фрушића, од 1813. до 1822, такође грађанском азбуком. Поменимо такође да покретање новина у Србији, под аутократском, апсолутистичком и неријетко тиранском власти неписменог кнеза Милоша, није ишло лако. Иако је штампарија набављена још 1831. године, а пробни број одштампан 28. марта 1832. године, у Београду, редовно излажење је пошло тек од јануара 1834. године, кад је штампарија пренесена у Крагујевац.

Историја српског новинарства, у личности самог Димитрија Давидовића као уредника бечких новина, те првог и дијела другог годишта крагујевачких *Новина србских*, као аутора Сретењског устава и министра иностраних дјела кнеза Милоша, говори много сама по себи о путевима стицања српске слободе и о напорима свеколиког Српства да се уједини око тога циља. Јер бечке су новине *српске* биле по језику и имену, а уредник је њихово покретање морао правдати интересима аустријске монархије, и већом љубављу Срба према хабсбуршком двору, који ће се тада лакше одупријети руском утицају.

- Први пут српске новине тек су сад, у престоници полузависне кнежевине, могле слободно да стану иза интереса српског народа и његове слободе; да евоцирају тешку српску историју послје Косовске несреће, да с поносом подсјећају на битке вођене од 1804. до 1815.

- Оне су прве донијеле знамените документе, хатишериф и берате, којим се уређују односи с Турском, званичне бесједе (кнеза Милоша, митрополита Петра, Димитрија Давидовића) поводом политичких (државних) догађаја и народних празника као што је дочек Божића и Нове године.

- Таквим прилозима *Новине српске* прерастају из историје новинарства у историју Србије као државе и напора њене власти да уреди свој међународни положај и унутарње стање, да утврди уставне (министарства, судство, локална управа), заведе школе, потпомогне проsvједивање, организује царинску и пореску службу.

- Крагујевачко издање *Новина српских* има привилегију оних који одређују правце, крче путеве, ударају темеље, стављају обиљежја. У њима су извори првих наших извјештаја и репортажа са званичних мјеста, пријема код султана, сусрета кнеза Милоша и турских великаша, посјета појединим мјестима (Зајечару, нпр). Историја српског дворског церемонијала без ових новина није могућа. У првом таквом извјештају вели се како су кнез Милош и Веџипа-

ша „пушећи чибук и пијући каву водили разговор о политическим предметима” (5. јан).

- Ту се налазе сјајни примјери чудног језика дипломатије. Нпр. кад Аврам Петронијевић, изасланик кнеза Милоша на пријему код султана, говори како ће кнез учинити све за раширење и срећу турске државе (а овамо јој откида један по један дио, послје Карађорђа Милош је свакако био највећи непријатељ те државе). Не мање је довитљива уредникова одлука да у опису земаља свијета почне с Русијом као највећом, иако би требало почети од Турске, које је Србија дио. (А Србију и тако сви знају, пошто су је пропутовали уздуж и попријекo током посљедњих устанака.)

- Ту ће читалац наћи много културно-историјских атракција и драгоцених података за историју привреде и трговине. Све је вриједно пажње и читања, ако се на ствари гледа из културноисторијске, цивилизацијске или привредне перспективе. Рецимо да се на лутрији добија („изиграва”) златни сат Глигорија Возаревића, или виноград на Смедеревском брду. Или да сто волујских рогова кошта 10 талира... Или да је приликом посјете Аврама Петронијевића Цариграду поклоњено 1000 волова за царску кухињу.

- Нису само занимљиви извјештаји с политичких и протоколних сусрета кнеза Милоша и његових изасланика у Цариграду, на двору влашких и молдавских кнезова или у Русији. Има и веома занимљивих појединости из дворског живота. Рецимо један полетан опис хитања кнегиње Љубице да види болесног мужа: од Пожаревца до Крагујевца стигла је преко „Свилајевца”, ноћу, за девет сати. „То је права Амазонка, Она је огледало супружеске њежности.”

- За новинара, који хоће да попуни празан простор и удовољи радозналости публике, све је, међутим, ризично. Склон исцрпним описима прилика на двору, посебно знаковима породичне хармоније, међусобне оданости, Давидовић је у броју од 8. децембра опширно, с упадљивим појединостима као да пише лекарски извјештај, писао о болести престолонаследника Милана, о тешком стању послје прехладе, бунилу, цурењу ушију, све до свенародне молитве због које се пуштају тешки преступници из окова да се моле за здравље младога кнежевића. То је разбјеснило кнеза Милоша, који је крајње срдито писао Давидовићу: „Ја сам мислио да је од своју наших учени овдје најлући Зорић, што иде по овом снегу по чаршији и пуца све једнако из пушке, те лови врапце, и баш сам мислио да

нема луђег од њега, а ви, управ да вам кажем, још сте луђи од њега”² (Аврамовић, 1989: 175). Тада је кнез суспендовао Давидовића, али само за један број листа, и поставио новог цензора.

- Не треба мислити да је Давидовић био само жртва Милошеве самовоље и навике да се руга с људима. Сва свједочанства говоре о њему као човјеку непредвидљивог понашања. Вук прича за њега како је био *ветрењак* у Пешти; сви се сјећају како је једном на Ускрс изишао на предикаоницу и изговорио бесједу, касније строго укорен од универзитета. Вук приповиједа да је у Пешти ишао по сокацима у мађарским гаћама и у сељачком великом шеширу. К томе Вук тврди да је врло рђаве главе, честољубив, и да је баш зато за Милошева писара врло добар, јер је „с највећом радости готово на све лудости, и гледа да ји још боље накити, него што се заповеди”.

- Међутим, на људе се гледа према дјелима, а не према утисцима и пристрасностима. *Новине српске* дају и прве вијести с терена, из неколико мјеста, о необичним догађајима описаним с репортерским појединостима: о ловцу који је страдао од рањеног медвједа, о два брата који су се отровали при спуштању у бунар, о младој мајци која је умрла пошто је родила четворке, говорећи како јој се чини да је у њој остало и пето дијете и да се не може од њега раставити.

- *Новине српске* су узеле на себе вишеструку улогу: да буду и званичне новине и да опслужују читаоце као нека врста поучног листа: описи других земаља, повремени савјети за практичан живот. У ствари, Давидовић је њима хтио унеколико наставити искуства из уређивања својих забавника, који су доносили информативне и поучне прилоге, поред приповједачке прозе. То је највећа разлика између ових новина и савремене штампе: оне имају нешто од општих мјеста и општих знања, која нису везана за догађаје на лицу мјеста и непосредна новинарска свједочанства.

- Нарочито је била опасна Давидовићева нада да ће у новинама бити мјеста и за слободну размјену мисли. Кнез Милош је брзо осјетио куд би то одвело, те је већ 27. марта поставио свог министра правосуђа и просвјете Лазара Теодоровића за цензора, налажући му да „наш новинар” не уноси никакве мисли које би биле примједбе на поступке страних држава, „а особито да се не поткраду у новинама нашим речи слободомислене” (Аврамовић, 1989: 174). У вријеме буна и раста опозиционог расположења, искусни владар је знао куд би га одвела слободна размјена мисли, још потпомогнута

2 М. Аврамовић: Давидовић као аутор и уредник *Новина српских (1834-1835)* // Зборник радова са научног скупа „Стваралаштво Димитрија Давидовића”, Београд, 1989.

званичним органом. А знао је и колико мора водити рачуна о мишљењу својих покровитеља (Русија) и турског суверена.

- Свеједно што су добрим дијелом пуњене преведеним прилозима из стране штампе, који нису само заузимали простор већ уводили у савремени свијет, збивања у њему, описивали геополитичке прилике, *Новине српске* имају велик значај за развој српске штампе, на путу ка овладавању различитим улогама. Током развоја демократског система штампа ће досећи невиђен значај и разгранати се у распону од званичних до опозиционих, од озбиљних до шалвих, сатиричних и памфлетских, од стручних до политичких гласила.

- Савременик Давидовићев, ментор српских пјесника и српске књижевне интелигенције, Лукијан Мушицки, пјевао је „Свак дрво хвали плоду по доброме”. Тако гледамо и на *Српске новине*: не само по ономе што су оне конкретно значиле и што су донијеле на својим страницама, већ по ономе што ће у контексту историје српског новинарства значити, праваца који ће послуже њих отпочети.

- Занимљиво је да су оне биле често подстицај за оснивање додатака или чак посебних публикација, како би се задовољиле потребе које један званични лист није могао испуњавати. Повремено је излазио књижевни додатак, једном се тај додатак претворио у засебан часопис. И оне су знале његовати фељтон и доносити књижевне прилоге истакнутих европских писаца. Повремено су мијењале име и постајале Званичне новине Књажевства Србије (1856).

- Још једна атракција. Ако је Димитрије Давидовић, крупна фигура српског новинарства и српске политике, био њихов покретач, није чудно. Касније ће се на тим мјестима наћи још истакнутије и знаменитије личности, попут Јована Ристића или Милана Ђ. Милићевића. Чудније је што су неки од најбољих писаца српских били њихови коректори: Стојан Новаковић, Ђура Јакшић, Милован Глишић, Радоје Домановић. *Новине српске* су неком магнетском снагом привлачиле великане српске културе и историје.